

Θεώρημα 1

Έστω f μια συνεχής και 1-1 συνάρτηση σε ένα ανοικτό διάστημα $I = (a, \beta)$. Τότε η f είναι γνησίως μονότονη.

Απόδειξη

Έστωσαν $x_1, x_2 \in I$ με $x_1 < x_2$. Τότε, αφού f 1-1, θα είναι είτε $f(x_1) < f(x_2)$ είτε $f(x_1) > f(x_2)$. Υποθέτουμε ότι ισχύει το πρώτο και θα αποδείξουμε ότι η f είναι γνησίως αύξουσα. Έστωσαν $y_1, y_2 \in I$ με $y_1 < y_2$ και διαφορετικά με τα x_1, x_2 . Θεωρούμε τα ευθύγραμμα τμήματα x και y που ενώνουν τα σημεία x_1, y_1 και x_2, y_2 αντίστοιχα. Αυτά έχουν παραμετρικοποιήσεις

$$x(t) = ty_1 + (1-t)x_1 \text{ και } y(t) = ty_2 + (1-t)x_2, \quad t \in [0,1]$$

αντίστοιχα. Είναι για κάθε $t \in [0,1]$, $a < x(t) < y(t) < \beta$. Θεωρούμε η συνάρτηση g με τύπο

$$g(t) = f(y(t)) - f(x(t))$$

η οποία είναι συνεχής στο $[0,1]$ ως σύνθεση συνεχών. Αφού η f είναι 1-1, έπεται ότι $g(t) \neq 0, \forall t \in [0,1]$ και άρα από το ΘΕΤ, η g δεν μπορεί να αλλάξει πρόσημο. Αλλά, $g(0) = f(y(0)) - f(x(0)) = f(x_2) - f(x_1)$ και $g(1) = f(y(1)) - f(x(1)) = f(y_2) - f(y_1) > 0$, δηλ. $f(y_2) > f(y_1)$. Ομοίως, αποδεικνύουμε ότι αν $f(x_1) > f(x_2)$ η f είναι γνησίως φθίνουσα. $\square$

Έτσι, μια συνεχής και 1-1 συνάρτηση σε ένα ανοικτό διάστημα θα είναι είτε γνησίως αύξουσα είτε γνησίως φθίνουσα σε αυτό.

Παράδειγμα

Αν $a \neq 0$ και $\beta, \gamma \in \mathbb{R}$, τότε είδαμε ότι η (συνεχής) συνάρτηση $f: \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$ με τύπο $f(x) = ax^2 + \beta x + \gamma$ δεν είναι 1-1. Αυτό είναι άμεσο από το πιο πάνω αποτέλεσμα, αφού αν η συνάρτηση f ήταν 1-1, τότε θα ήταν γνησίως μονότονη, άτοπο.

Θεώρημα 2

Έστω $f: (a, \beta) \rightarrow \mathbb{R}$ μια παραγωγίσιμη συνάρτηση τέτοια ώστε $f' \geq 0, \forall x \in (a, \beta)$. Αν το σύνολο

$$Z(f) \equiv \{x \in (a, \beta) | f'(x) = 0\}$$

είναι διακριτό (αποτελείται από μεμονωμένα σημεία), τότε η f είναι γνησίως αύξουσα (στο (a, β)) αλλά και αντίστροφα.

Απόδειξη

[Η υπόθεση ότι το σύνολο $Z(f) \equiv \{x \in (a, \beta) | f'(x) = 0\}$ είναι διακριτό είναι ισοδύναμη με την υπόθεση ότι το σύνολο αυτό έχει κενό εσωτερικό.]

Υποθέτουμε ότι το σύνολο $Z(f)$ έχει κενό εσωτερικό. Υποθέτουμε ότι η f δεν είναι γνησίως αύξουσα (στο (a, β)). Τότε, υπάρχουν $c, d \in (a, \beta)$ με $c < d$ τέτοια ώστε $f(c) \geq f(d)$. Τότε, $f(c) = f(d)$ και ιδιαίτερα, $f(c) = f(x) = f(d)$ για κάθε $x \in (c, d)$. Συνεπώς, $f'(x) = 0, \forall x \in (c, d)$, δηλ. το σύνολο $Z(f)$ έχει μη κενό εσωτερικό, άτοπο.

Αντίστροφα, υποθέτουμε ότι η f είναι γνησίως αύξουσα (στο (a, β)). Έστω ότι το σύνολο $Z(f)$ έχει μη κενό εσωτερικό. Τότε υπάρχει ένα (ανοικτό) διάστημα (c, d) τέτοιο ώστε να είναι $f'(x) = 0, \forall x \in (c, d)$. Τότε, η f είναι σταθερή στο σύνολο αυτό και άρα όχι γνησίως αύξουσα, άτοπο. $\square$

Παράδειγμα

Έστω η συνάρτηση $f: \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$ με τύπο $f(x) = x + \eta \mu x$. Είναι παραγωγίσιμη ως άθροισμα παραγωγισίμων με $f'(x) = 1 + \sigma \nu x$. Είναι

$$f'(x) = 0 \Leftrightarrow x = k\pi, \quad k \in \mathbb{Z}$$

και αρα το σύνολο $\{k\pi, k \in \mathbb{Z}\}$ είναι το σύνολο με τα κρίσιμα σημεία της f το οποίο είναι διακριτό (περιέχει μεμονωμένα (isolated) σημεία). Επίσης, για $x \in \mathbb{R} - \{k\pi, k \in \mathbb{Z}\}$, έχουμε ότι $f'(x) = 1 + \sin x > 0$ αφού $|\sin x| < 1$ στο σύνολο αυτό. Συνεπώς, σύμφωνα με το πιο πάνω Θεώρημα, η f είναι γνησίως αύξουσα παντού.

Παρατήρηση

Μια διαφορίσιμη συνάρτηση $f: (a, b) \rightarrow \mathbb{R}$ είναι μή-φθίνουσα αν και μόνο αν $f'(x) \geq 0$ για κάθε $x \in (a, b)$. Όμως, η συνθήκη $f'(x) > 0$ για κάθε $x \in (a, b)$ για μια διαφορίσιμη συνάρτηση $f: (a, b) \rightarrow \mathbb{R}$ είναι αρκετή αλλά όχι ικανή για να είναι η f γνησίως αύξουσα. Το τελευταίο όμως Θεώρημα μας δίνει και μια ικανή συνθήκη. Υπάρχουν παραδείγματα γνησίως μονότονων συναρτήσεων με άπειρα κρίσιμα σημεία εντός ενός κλειστού και φραγμένου διαστήματος. Για παράδειγμα, έστω η συνάρτηση $f: \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$ με τύπο

$$f(x) = \begin{cases} x \cdot (2 - \eta\mu(\ln x) - \sigma\upsilon\nu(\ln x)), & 0 < x \leq 1 \\ 0, & x = 0 \end{cases}.$$

Αποδεικνύεται εύκολα ότι $f'(x) \geq 0, \forall x \in (0, 1]$ και $Z(f') = \{e^{-2n\pi}, n \in \mathbb{N}\}$ το οποίο σύνολο έχει σημείο συσσώρευσης το $x = 0$ στο οποίο η συνάρτηση είναι συνεχής αλλά όχι παραγωγίσιμη.

Πρόταση 1

Έστω $f: [\alpha, \beta] \rightarrow \mathbb{R}$ μια συνεχής και γνησίως αύξουσα συνάρτηση. Τότε

- i. Η f είναι 1-1 και επί του συνόλου $[f(\alpha), f(\beta)]$
- ii. Η $f^{-1}: [f(\alpha), f(\beta)] \rightarrow [\alpha, \beta]$ είναι συνεχής και γνησίως αύξουσα συνάρτηση.

Απόδειξη

- i. Κατ'αρχάς, δεν μπορεί να είναι $f(\alpha) = f(\beta)$, αφού $\alpha < \beta$ και η f είναι γνησίως αύξουσα. Επίσης, $f(\alpha), f(\beta) \in R(f)$. Ακόμα, από γνωστό μας αποτέλεσμα έπεται ότι η f είναι 1-1. Θα δείξουμε ότι είναι επί του συνόλου $[f(\alpha), f(\beta)]$. Έστω $y \in [f(\alpha), f(\beta)]$. Τότε, από το ΘΕΤ στο $[\alpha, \beta]$, υπάρχει $\xi \in (\alpha, \beta)$ τέτοιο ώστε $f(\xi) = y$. Συνεπώς, $[f(\alpha), f(\beta)] \subseteq R(f)$. Αντίστροφα, αφού η f είναι γνησίως αύξουσα συνάρτηση, έπεται ότι αν $x \in [\alpha, \beta]$, τότε $f(\alpha) \leq f(x) \leq f(\beta)$, δηλ. $f(x) \in [f(\alpha), f(\beta)]$. Συνεπώς, $R(f) \subseteq [f(\alpha), f(\beta)]$. Έτσι, $[f(\alpha), f(\beta)] = R(f)$, δηλ. $f([\alpha, \beta]) = [f(\alpha), f(\beta)]$.

- ii. Η f είναι 1-1 και επί αρα αντιστρέφεται. Από το Θεώρημα 2, έχουμε ότι η f είναι γνησίως μονότονη. Υποθέτουμε χωρίς απώλεια της γενικότητας ότι είναι γνησίως αύξουσα. Έστω $y_0 \in [f(\alpha), f(\beta)]$. Τότε, από το πρώτο ερώτημα, έχουμε ότι υπάρχει $x_0 \in [\alpha, \beta]$ με $y_0 = f(x_0)$. Θα δείξουμε ότι $\lim_{y \rightarrow y_0} f^{-1}(y) = x_0$. Έστω $\varepsilon > 0$. Αν $x_0 \in (x_0 - \varepsilon, x_0 + \varepsilon)$, τότε, αφού η f είναι γνησίως αύξουσα, έπεται ότι $f(x_0) \in (f(x_0 - \varepsilon), f(x_0 + \varepsilon))$. Επιλέγουμε

$$\delta = \min\{f(x_0) - f(x_0 - \varepsilon), f(x_0) - f(x_0 + \varepsilon)\} \equiv \delta(\varepsilon).$$

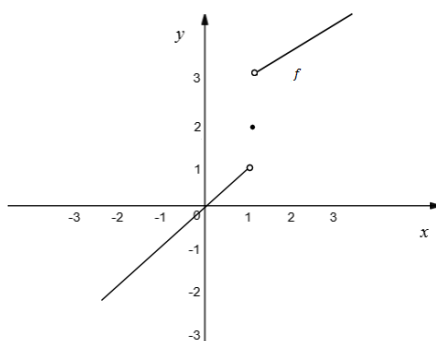
Τότε $f(x_0 - \varepsilon) < f(x_0) - \delta$ και $f(x_0) + \delta < f(x_0 + \varepsilon)$. Συνεπώς, αν $y \in (f(x_0) - \delta, f(x_0) + \delta)$, τότε $y \in (f(x_0 - \varepsilon), f(x_0 + \varepsilon))$. Έτσι, έπεται ότι η f^{-1} είναι γνησίως αύξουσα και αρα $f^{-1}(y) \in (x_0 - \varepsilon, x_0 + \varepsilon)$. Επίσης, δείξαμε ότι αν δείξαμε ότι αν $|y - y_0| < \delta$, τότε $|x - x_0| < \varepsilon$, δηλ. $|f^{-1}(y) - f^{-1}(y_0)| < \varepsilon$ και αρα $\lim_{y \rightarrow y_0} f^{-1}(y) = x_0$, ήτοι η f^{-1} είναι γνησίως αύξουσα.

□

Θεώρημα 3 (Κριτήριο Δευτέρας Παραγώγου)

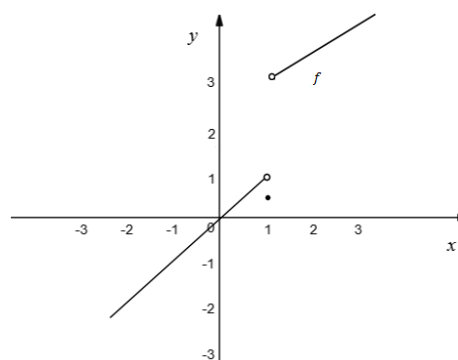
Έστω f μια συνάρτηση δυο φορές παραγωγίσιμη σε ένα σημείο της x_0 με $f'(x_0) = 0$. Τότε:

- Αν $f''(x_0) > 0$, τότε η f λαμβάνει τοπικό ελάχιστο στο σημείο x_0
- Αν $f''(x_0) < 0$, τότε η f λαμβάνει τοπικό μέγιστο στο σημείο x_0

Παράδειγμα

$$\lim_{x \rightarrow 1^-} f(x) = 1 < 2 = f(1) < 3 = \lim_{x \rightarrow 1^+} f(x)$$

Η f είναι γνησίως αύξουσα συνάρτηση

$$\lim_{x \rightarrow 1^-} f(x) = 1 < f(1) \text{ και } f(1) > 3 = \lim_{x \rightarrow 1^+} f(x)$$

Η f δεν είναι γνησίως μονότονη συνάρτηση

Διαδικασία Εύρεσης Ακροτάτων Συνεχούς συνάρτησης σε κλειστό διάστημα

Η Διαδικασία Εύρεσης Ακροτάτων Συνεχούς συνάρτησης σε κλειστό διάστημα που θα δούμε αμέσως τώρα αφεύλεται στο **Θεώρημα Μέγιστης/Ελάχιστης Τιμής**.

Έστω $f: [a, b] \rightarrow \mathbb{R}$ μια συνεχής συνάρτηση.

Βήμα 1: Προσδιορίζουμε τα κρίσιμα σημεία της f στο (ανοικτό) διάστημα (a, b) .

Βήμα 2: Προσδιορίζουμε τις τιμές της f στα κρίσιμα σημεία της αλλά και στα άκρα της a και b .

Βήμα 3: Η μέγιστη τιμή των τιμών στο προηγούμενο βήμα είναι το (ολικό) μέγιστο της f στο (κλειστό) διάστημα $[a, b]$ ενώ η ελάχιστη τιμή των τιμών στο προηγούμενο βήμα είναι το (ολικό) ελάχιστο της f στο (κλειστό) διάστημα $[a, b]$

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ

1. Θα βρούμε τα απόλυτα μέγιστα/ελάχιστα των πιο κάτω συναρτήσεων στα διαστήματα που δίνονται:

i. $f(x) = 3x^4 - 4x^3 - 12x^2 + 1, x \in [-2, 3]$

Η f ως πολυώνυμο είναι συνεχής και παραγωγίσιμη (παντού). Στο κλειστό διάστημα $[-2, 3]$, η f λαμβάνει (απόλυτο) μέγιστο και (απόλυτο) ελάχιστο. Έχουμε $\forall x \in [-2, 3]$

$$f'(x) = 12x^3 - 12x^2 - 24x = 12x(x^2 - x - 2) = 12x(x - 2)(x + 1)$$

και άρα $f'(x) = 0 \Leftrightarrow x = -1, 0, 2$. Στα κρίσιμα αυτά σημεία είναι $f(0) = 1, f(-1) = -4$ και $f(2) = -3$ ενώ στα άκρα του διαστήματος $[-2, 3]$ είναι $f(-2) = 33$ και $f(3) = 37$. Συνεπώς, το απόλυτο μέγιστο λαμβάνεται στο σημείο $(3, f(3)) = (3, 37)$ ενώ το απόλυτο ελάχιστο λαμβάνεται στο σημείο $(2, f(2)) = (2, -31)$

ii. $g(x) = \frac{x}{x^2 - x + 1}, x \in [0, 3]$

Αφού $x^2 - x + 1 \neq 0 \forall x \in \mathbb{R}$, η g ορίζεται σε όλο το $\mathbb{R}$. Είναι δε παραγωγίσιμη παντού και μάλιστα

$$g'(x) = \frac{(x+1)(x-1)}{(x^2 - x + 1)^2}$$

και

$g'(x) = 0 \Leftrightarrow x = \pm 1$. Στα κρίσιμα αυτά σημεία είναι $g(-1) = -\frac{1}{3}$ και $g(1) = 1$ ενώ στα άκρα του διαστήματος $[0,3]$ είναι $g(0) = 0$ και $g(3) = \frac{3}{7}$. Συνεπώς, το απόλυτο μέγιστο λαμβάνεται στο σημείο $(1, g(1)) = (1, 1)$ ενώ το απόλυτο ελάχιστο λαμβάνεται στο σημείο $(-1, g(-1)) = (-1, -1/3)$

iii. $h(x) = (x-8) \cdot \sqrt[3]{x}, x \in [0,8]$

Η συνάρτηση h είναι καλά ορισμένη αφού $x \in [0,8]$ όπου και έχει νόημα η κυβική ρίζα. Η h είναι συνεχής στο $[0,8]$ και παραγωγίσιμη στο $(0,8]$. Έτσι, το $x = 0$ είναι κρίσιμο σημείο. Τώρα, για $x \in (0,8]$,

$$h'(x) = \frac{8}{3}x^{-\frac{2}{3}} - \frac{4}{3}x^{\frac{1}{3}} = \frac{4}{3}x^{-\frac{2}{3}}(2-x) = \frac{4(2-x)}{3\sqrt[3]{x^2}}$$

και άρα $h'(x) = 0 \Leftrightarrow x = 2$. Στο κρίσιμο αυτό σημείο είναι $h(2) = 6\sqrt[3]{2} \approx 7.56$ ενώ στα άκρα του διαστήματος $[0,8]$ είναι $h(0) = 0$ και $h(8) = 0$. Συνεπώς, το απόλυτο μέγιστο λαμβάνεται στο σημείο $(2, h(2)) = (2, 7.56)$ ενώ το απόλυτο ελάχιστο λαμβάνεται στο σημείο $(0, h(8)) = (0, 0)$.

iv. $i(x) = 2\sigma\upsilon\nu x + \eta\mu(2x), x \in [0, \pi/2]$

Η i είναι συνεχής και παραγωγίσιμη (παντού). Τώρα, για $x \in [0, \pi/2]$,

$$i'(x) = -2\eta\mu x + 2\sigma\upsilon\nu(2x)$$

και άρα $i'(x) = 0 \Leftrightarrow \eta\mu x = \sigma\upsilon\nu(2x)$. Αλλά,

$$\eta\mu x = \sigma\upsilon\nu(2x) \Leftrightarrow \eta\mu x = 1 - 2\eta\mu^2 x \Leftrightarrow 2\eta\mu^2 x + \eta\mu x - 1 = 0$$

$$\Leftrightarrow (2\eta\mu x - 1)(\eta\mu x + 1) = 0 \Leftrightarrow \left(\eta\mu x = \frac{1}{2}\right) \vee (\eta\mu x = -1)$$

$$x \in [0, \pi/2] \Leftrightarrow x = \frac{\pi}{6}$$

Είναι

$$i\left(\frac{\pi}{6}\right) = 2\sigma\upsilon\nu\left(\frac{\pi}{6}\right) + \eta\mu\left(\frac{\pi}{3}\right) = \frac{3\sqrt{3}}{2}, \quad i(0) = 2\sigma\upsilon\nu(0) + \eta\mu(0) = 2 \text{ και } i\left(\frac{\pi}{2}\right) = 2\sigma\upsilon\nu\left(\frac{\pi}{2}\right) + \eta\mu(\pi) = 0.$$

Έτσι, το απόλυτο μέγιστο λαμβάνεται στο σημείο $(2, h(2)) = (2, 7.56)$ ενώ το απόλυτο ελάχιστο λαμβάνεται στο σημείο $\left(\frac{\pi}{6}, i\left(\frac{\pi}{6}\right)\right) = \left(\frac{\pi}{6}, \frac{3\sqrt{3}}{2}\right)$ ενώ το απόλυτο ελάχιστο λαμβάνεται στο σημείο $\left(\frac{\pi}{2}, i\left(\frac{\pi}{2}\right)\right) = \left(\frac{\pi}{2}, 0\right)$

v. $\kappa(x) = x^2 \cdot e^{-\frac{x}{2}}, x \in [-1,6]$

Η κ είναι συνεχής και παραγωγίσιμη (παντού στο $[-1,6]$). Τώρα, για $x \in [-1,6]$,

$$\kappa'(x) = x \cdot e^{-\frac{x}{2}} \left(2 - \frac{x}{2}\right)$$

και άρα $\kappa'(x) = 0 \Leftrightarrow x = 0, 4$. Στα κρίσιμα αυτά σημεία είναι $\kappa(0) = 0$ και $\kappa(4) = 16 \cdot e^{-4} \approx 9.7$ ενώ στα άκρα του διαστήματος $[-1,6]$ είναι και $\kappa(-1) = \sqrt{e} \approx 1.6487$ και $\kappa(6) = 36 \cdot e^{-3} \approx 1.7923$. Συνεπώς, το απόλυτο μέγιστο λαμβάνεται στο σημείο $(4, \kappa(4)) = (4, 9.7)$ ενώ το απόλυτο ελάχιστο λαμβάνεται στο σημείο $(0, \kappa(0)) = (0, 0)$.

2. Θα δείξουμε ότι $\eta\mu x \leq x, \forall x \in [0, 2\pi]$. Θεωρούμε τη συνάρτηση f με τύπο $f(x) = x - \eta\mu x, x \in [0, 2\pi]$. Είναι παραγωγίσιμη και $f'(x) = 1 - \sigma\upsilon\nu x, x \in [0, 2\pi]$. Έχουμε $f'(x) = 0 \Leftrightarrow x = 0, 2\pi$ (στο διάστημα $[0, 2\pi]$).

Παρατηρούμε ότι $f'(x) \geq 0, \forall x \in [0, 2\pi]$ και άρα η συνάρτηση είναι αύξουσα στο διάστημα αυτό. Επειδή είναι συνεχής, ελέγχουμε τις τιμές στα άκρα του διαστήματος: $f(0) = 0$ και $f(2\pi) = 2\pi$. Δηλ.

$$\max_{x \in [0, 2\pi]} f(x) = 2\pi \text{ και } \min_{x \in [0, 2\pi]} f(x) = 0$$

Συνεπώς, $f(x) \geq 0, \forall x \in [0, 2\pi]$, δηλ. $\eta\mu x \leq x, \forall x \in [0, 2\pi]$.

3. Θα βρούμε τη μέγιστη και ελάχιστη τιμή της συνάρτησης f με τύπο $f(x) = x^3 - 3x^2 + 1$ στο διάστημα $\left[-\frac{1}{2}, 4\right]$. Η συνάρτηση είναι συνεχής (και παραγωγίσιμη) στο (κλειστό) διάστημα $\left[-\frac{1}{2}, 4\right]$ με

$$f'(x) = 3x^2 - 6x = 3x(x - 2)$$

Είναι $f'(x) = 0 \Leftrightarrow x = 0, 2 \in \left[-\frac{1}{2}, 4\right]$. Στα σημεία αυτά, η συνάρτηση παρουσιάζει τοπικά ακρότατα. Είναι

$$f(0) = 1, \quad f\left(-\frac{1}{2}\right) = \frac{1}{8}, \quad f(2) = -3 \text{ και } f(4) = 17$$

και άρα

$$\max_{x \in \left[-\frac{1}{2}, 4\right]} f(x) = f(4) = 17 \text{ και } \min_{x \in \left[-\frac{1}{2}, 4\right]} f(x) = f(2) = -3$$

Παρατήρηση

- i. Η απαίτηση $f' > 0$ σε κάθε εσωτερικό σημείο του I είναι αναγκαία γιατί στα άκρα του διαστήματος δεν ξέρουμε τι γίνεται αλλά ούτε και μας ενδιαφέρει ως προς τον έλεγχο της μονοτονίας (στην περίπτωση συνεχούς συνάρτησης).
- ii. Το αντίστροφο του πιο πάνω θεωρήματος δεν ισχύει εν γένει. Για παράδειγμα η συνάρτηση $f: \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$ με $f(x) = x^3$ είναι παραγωγίσιμη παντού και μάλιστα $f'(0) = 0$, όμως, η συνάρτηση είναι παντού γνησίως αύξουσα.
- iii. Αν μια συνάρτηση f είναι συνεχής σε ένα σημείο x_0 στο οποίο λαμβάνει τοπικό μέγιστο, τότε δε σημαίνει ότι η συνάρτηση είναι αύξουσα αριστερά και φθίνουσα δεξιά του σημείου αυτού. Για παράδειγμα, θεωρήστε τη συνάρτηση f με τύπο

$$f(x) = \begin{cases} x^2 \cdot \eta\mu^2\left(\frac{1}{x}\right), & x \neq 0 \\ 0, & x = 0 \end{cases}$$

και $x_0 = 0$.

- iv. Οι υποθέσεις της συνέχειας στο σύνολο και της παραγωγισιμότητας στο εσωτερικό του συνόλου είναι πολύ ισχυρές. Γενικά, όπως θα δούμε σε άλλο τόμο, η συνάρτηση μπορεί να έχει ουσιώδεις ανωμαλίες και το αποτέλεσμα να παύει να ισχύει. Επίσης, όπως επίσης θα δούμε αργότερα, το ότι το σύνολο στο οποίο υποτίθεται παραγωγίσιμη η συνάρτηση είναι συνεκτικό είναι ουσιώδης: μια συνάρτηση παραγωγίσιμη με $f' > 0$ σε ένα ανοικτό συνεκτικό σύνολο είναι γν. αύξουσα σε αυτό.
- v. Δεν απαιτείται η παραγωγισιμότητα της συνάρτησης στο αναφερόμενο σημείο για να έχουμε τοπικό ακρότατο. Θεωρήστε για παράδειγμα τις συναρτήσεις $f: \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$ με τύπο $f(x) = x^{\frac{2}{3}}$ ή $g: \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$ με $g(x) = |x|$.

Ερωτήσεις κατανόησης

- Πόσα το πολύ τοπικά ελάχιστα μπορεί να έχει ένα πολυώνυμο βαθμού 3?

Απάντηση: Το πολύ 2, από το θεώρημα στο προηγούμενο κεφάλαιο. Όμως, μπορούμε εύκολα να δείξουμε ότι μπορεί να έχει είτε κανένα είτε ακριβώς 2 τοπικά ακρότατα. Πράγματι, έστω

$$p(x) = ax^3 + \beta x^2 + \gamma x + \delta \quad (*)$$

Τότε, τα κρίσιμα σημεία της πολυωνυμικής συνάρτησης είναι τα σημεία στα οποία $p'(x) = 0$ ήτοι τα σημεία στα οποία $3ax^2 + 2\beta x + \gamma = 0$. Όμως, το τριώνυμο $3ax^2 + 2\beta x + \gamma$ έχει διακρίνουσα

$$\Delta = 4(\beta^2 - 3\alpha\gamma)$$

Αν λοιπόν $\Delta = 0$, δηλ. το τριώνυμο έχει μια διπλή ρίζα, τότε η p' δεν αλλάζει πρόσημο και αρα δεν έχει τοπικά ακρότατα. Αν $\Delta > 0$, τότε η συνάρτηση έχει ένα τοπικό ελάχιστο και ένα τοπικό μέγιστο. Έτσι, η συνθήκη $\beta^2 = 3\alpha\gamma$ είναι ικανή και αναγκαία συνθήκη για να μην έχει Τ.Α. ένα πολυώνυμο της μορφής (*).

➤ Έχουν όλα τα πολυώνυμα ολικά ακρότατα;

Απάντηση: ΟΧΙ. Μόνο πολυώνυμα άρτιου βαθμού μπορούν να έχουν ολικά ακρότατα. Για παράδειγμα, η ταυτοτική συνάρτηση ή η $f(x) = x^3$ δεν έχουν ολικά ακρότατα (είναι γνησίως αύξουσες).

Θεώρημα 4

Έστω γνησίως αύξουσα συνάρτηση $f: (\alpha, \beta) \rightarrow \mathbb{R}$ με σύνολο τιμών ένα διάστημα. Τότε η συνάρτηση είναι συνεχής (στο (α, β)).

Απόδειξη

Κάθε ασυνέχεια της συνάρτησης θα είναι αναγκαστικά άλμα ασυνέχειας. Έστω λοιπόν $x_0 \in (\alpha, \beta)$ στο οποίο η συνάρτηση παρουσιάζει άλμα ασυνέχειας. Αν $y_0^+ = \lim_{x \rightarrow x_0^+} f(x)$ και $y_0^- = \lim_{x \rightarrow x_0^-} f(x)$, τότε τουλάχιστον ένα από τα διαστήματα $(y_0^-, f(x_0))$ και $(f(x_0), y_0^+)$ πρέπει να είναι μη κενό. Επιλέγουμε ένα I από αυτά. Τότε

$$I \subset (y_0^-, y_0^+) \subset (f(\alpha), f(\beta))$$

και αρα το σύνολο τιμών της f δεν είναι διάστημα, άτοπο. $\square$

Παράδειγμα

Έστω η συνάρτηση f με τύπο $f(x) = 2^x + 5^x$, $x \in [-1, 1]$. Θα βρούμε το πεδίο τιμών της f . Η συνάρτηση είναι γνησίως αύξουσα ως άθροισμα τέτοιων και αρα $R(f) = [f(-1), f(1)] = \left[\frac{11}{2}, 6\right]$.

Το Θεώρημα Παραγωγίσης Αντίστροφης συνάρτησης λοιπόν ισχύει και στην περίπτωση των γνησίως αυξουσών συναρτήσεων:

Θεώρημα 5

Έστω $f: [\alpha, \beta] \rightarrow \mathbb{R}$ ($\alpha < \beta$) μια συνεχής και γνησίως αύξουσα συνάρτηση με $f'(x) > 0$ για κάθε x στο εσωτερικό του συνόλου $[\alpha, \beta]$. Έστω $g: f([\alpha, \beta]) \rightarrow [\alpha, \beta]$ η αντίστροφη της f . Τότε, η g είναι παραγωγίσιμη στο εσωτερικό του συνόλου $f([\alpha, \beta])$ και ισχύει

$$g'(y) = \frac{1}{f'(g(y))} \quad \forall x \text{ στο εσωτερικό του συνόλου } f([\alpha, \beta])$$

Παρατήρηση

- Το Θεώρημα ισχύει και για συνεχή και γνησίως αύξουσα συνάρτηση $f: [\alpha, \beta] \rightarrow \mathbb{R}$ ($\alpha < \beta$) με $f'(x) < 0$ για κάθε x στο εσωτερικό του συνόλου $[\alpha, \beta]$.

- ii. Το Θεώρημα ισχύει και για οποιοδήποτε διάστημα I , όχι μόνο της μορφής $[\alpha, \beta]$. Πράγματι, έστω $f: I \rightarrow \mathbb{R}$ με $f'(x) > 0$ για κάθε x στο εσωτερικό του διαστήματος I . Έστω y σημείο στο εσωτερικό του συνόλου $R(f)$. Τότε, μπορούμε να βρούμε σημεία p, q στο $R(f)$ με $y \in (p, q)$. Τότε, ο περιορισμός της συνάρτησης f στο διάστημα $[p, q]$ είναι 1-1 και επί του συνόλου $[f(p), f(q)]$. Εφαρμόζουμε το Θεώρημα Παραγωγίσιμης Αντίστροφης συνάρτησης στον περιορισμό αυτό.

Ερωτήσεις κατανόησης

- Τί συμπέρασμα βγάζετε για μια συνάρτηση $f: \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$ η οποία είναι παραγωγίσιμη αλλά όχι γνησίως μονότονη;

Απάντηση: Είναι σταθερή συνάρτηση:

Απόδειξη (Με τη χρήση παραγώγων)

Αφού η f δεν είναι γνησίως αύξουσα, τότε $f' \leq 0$ και αφού η f δεν είναι γνησίως φθίνουσα, τότε $f' \geq 0$. Έτσι, $f' = 0$ και το αποτέλεσμα έπεται από το γνωστό Πρόσχημα του ΘΜΤ.

Εφαρμογή

Έστω η πολυωνυμική συνάρτηση $p: \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$ με $p(x) = x^{11} + x^8 + x^7 + x^5 + x^3$. Τότε,

- i. **η p αντιστρέφεται.** Πράγματι, αφού $\forall x \in \mathbb{R}$ είναι $p'(x) = 11x^{10} + 8x^7 + 7x^6 + 5x^4 + 3x^2$, έπεται ότι $p'(x) = 0 \Leftrightarrow x = 0$ και $p'(x) > 0, \forall x \in \mathbb{R} - \{0\}$. Συνεπώς, η p είναι γνησίως αύξουσα συνάρτηση και άρα, αφού είναι και συνεχής, θα είναι και 1-1. Επιπλέον, αφού

$$\lim_{x \rightarrow +\infty} p(x) = +\infty \text{ και } \lim_{x \rightarrow -\infty} p(x) = -\infty$$

έχουμε από το ΘΕΤ ότι $R(p) = \mathbb{R}$. Συνεπώς είναι και επί. Άρα, τελικά, η p είναι 1-1 και επί, άρα αντιστρέψιμη.

- ii. **η p^{-1} είναι συνεχής.** Έπεται από την Πρόταση 1.
 iii. Επίσης, από το Θεώρημα Παραγωγίσιμης Αντίστροφης συνάρτησης, η p^{-1} είναι παραγωγίσιμη σε όλα τα σημεία εκτός αυτών τα οποία είναι $p'(x) = 0$, δηλ. εκτός στο $x = 0$. Έτσι, για $x \neq 0$ έχουμε

$$(p^{-1})'(y) = \frac{1}{p'(p^{-1}(y))}$$

Θα βρούμε το $(p^{-1})'(5)$. Παρατηρούμε ότι $p(1) = 5$ και άρα, $1 = p^{-1}(5)$. Έτσι,

$$(p^{-1})'(5) = \frac{1}{p'(p^{-1}(5))} = \frac{1}{p'(1)} = \frac{1}{34}$$

Παραδείγματα συναρτήσεων οι οποίες είναι 1-1 αλλά όχι γνησίως μονότονες

Σύμφωνα με προηγούμενο Θεώρημα, η συνάρτησή μας θα πρέπει να έχει ασυνέχειες. Ας δούμε ένα παράδειγμα τέτοιας συνάρτησης με 1 μόνο ασυνέχεια. Υπάρχει και παράδειγμα με αριθμησιμο πλήθος ασυνεχειών.

- ο Έστω η συνάρτηση $f: [0, 2) \rightarrow \mathbb{R}$ με $f: [0, 2) \rightarrow \mathbb{R}$ με τύπο

$$f(x) = \begin{cases} x, & x \in [0, 1) \\ x - 2, & x \in [1, 2) \end{cases}$$

Η f είναι 1-1 αλλά όχι γνησίως αύξουσα, αφού $\frac{3}{2} > \frac{1}{2}$ αλλά $f\left(\frac{3}{2}\right) < f\left(\frac{1}{2}\right)$. Το σημείο κλειδί είναι ότι η συνάρτηση έχει άλμα ασυνέχειας στο σημείο $x = 1$. Η συνάρτηση αυτή είναι γνησίως αύξουσα στα διαστήματα $[0, 1)$ και $(1, 2)$ ξεχωριστά αλλά όχι στην ένωσή τους.

- ο Έστω η συνάρτηση $f: \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$ με τύπο

$$f(x) = \begin{cases} \frac{1}{x}, & \text{αν } x \neq 0 \\ 0, & \text{αν } x = 0 \end{cases}$$

- ο Έστω η συνάρτηση $f(x) = \frac{1}{x^2}$, $x \neq 0$. Είδαμε ότι η f δεν είναι 1-1.

Είναι παραγωγίσιμη στο $D(f) = \mathbb{R}_*$ και $\forall x \in \mathbb{R}_*$

$$f'(x) = -\frac{2}{x^3}$$

Είναι $f'(x) \neq 0 \forall x \in \mathbb{R}_*$. Κατασκευάζουμε τον πίνακα προσήμων της f' :

x	$-\infty$	0	$+\infty$
f'	+		-
f	$\nearrow$		$\searrow$

Έτσι, $f' > 0$ στο διάστημα $(-\infty, 0)$ και άρα η f είναι γνησίως αύξουσα στο διάστημα αυτό και αφού $f' < 0$ στο διάστημα $(0, +\infty)$ έπεται ότι η f είναι γνησίως φθίνουσα στο διάστημα αυτό.

Παράδειγμα (όχι για λύκειο)

$$f(x) = \begin{cases} x, & \text{αν } x \in \mathbb{Q} \\ -x, & \text{αν } x \in \mathbb{R} - \mathbb{Q} \end{cases}$$

Η f είναι 1-1 αλλά ούτε γνησίως αύξουσα ούτε γνησίως φθίνουσα.

Παράδειγμα συνάρτησης η οποία παρουσιάζει ασυνέχεια αλλά είναι γνησίως μονότονη

Η f με τύπο

$$f(x) = \begin{cases} x, & \text{αν } x \leq 0 \\ x + 1, & \text{αν } x > 0 \end{cases}$$

είναι γνησίως αύξουσα και έχει ασυνέχεια στο σημείο $x = 0$.

Ασκήσεις προς λύση

1. Η καμπύλη με εξίσωση $y = \frac{ax+\beta}{x^2-x-2}$, όπου a και β είναι σταθερές, έχει στάσιμο σημείο το $(1,1)$. Να βρεθούν οι τιμές των σταθερών a και β .
2. Να βρεθεί η τιμή της σταθεράς $c \geq 0$ για την οποία η συνάρτηση f με τύπο $f(x) = (c-2)(x-1) + e^{c(x-1)}$ να έχει τοπικό ακρότατο στο σημείο $x = 1$. Ακολούθως, για αυτή την τιμή της σταθεράς c , βρείτε τι είδους ακρότατο έχει.
3. Έστω f συνάρτηση ορισμένη σε όλο το $\mathbb{R}$ και τέτοια ώστε:

- ο f άρτια ¹
- f γνησίως μονότονη στο διάστημα $[0,1]$
- $f(0) = 1$ και $f(1) = 0$

Αποδείξτε ότι

- f είναι γνησίως αύξουσα στο διάστημα $[-1,0]$ και γνησίως φθίνουσα στο διάστημα $[0,1]$
- $f \circ f$ είναι γνησίως φθίνουσα στο διάστημα $[-1,0]$ και γνησίως αύξουσα στο διάστημα $[0,1]$
- Ως εφαρμογή, δείξτε ότι η συνάρτηση g με τύπο $g(x) = x^2(2 - x^2)$ είναι γνησίως φθίνουσα στο διάστημα $[-1,0]$ και γνησίως αύξουσα στο διάστημα $[0,1]$. Υπόδειξη: $g(x) = 1 - (1 - x^2)^2$

4. Να μελετηθούν ως προς τη μονοτονία οι πιο κάτω συναρτήσεις:

- $f(x) = x^2 + 6x + 1$
- $f(x) = -x^2 + 5x - 2$
- $f(x) = -x^3 - 6x + 3$
- $f(x) = e^x + 1$
- $f(x) = \ln x, x > 2$
- $f(x) = 1 - \frac{2}{x^2}$
- $f(x) = \frac{2x^2}{\ln x}$
- $f(x) = \frac{xe^{-x}}{(x-2)^2}$
- $f(x) = \sqrt{2x-1}$
- $f(x) = |x-1|, x > 2$
- $f(x) = |x-1|$

5. Προσδιορίστε τα τοπικά ακρότατα των πιο κάτω συναρτήσεων (α) με το κριτήριο της πρώτης παραγωγού και (β) με το κριτήριο της δευτέρας παραγωγού:

- $f(x) = (2x-1)^2$
- $f(x) = 2x^3 - 9x^2 + 12x$
- $f(x) = \sin^2 x, x \in (0, 2\pi)$

6. Προσδιορίστε τα κρίσιμα σημεία των πιο κάτω συναρτήσεων καθώς και το είδος του τοπικού ακροτάτου σε όσα από τα κρίσιμα σημεία λαμβάνεται Τ.Α.:

- $f(x) = x^3 + 5x + 2$
- $f(x) = \frac{x^2}{x^2+2}$
- $f(x) = \frac{x}{x+2}$
- $f(x) = |x^2 - 9|$
- $f(x) = \frac{\eta \mu x}{\sin x + 2}, x \in (0, 2\pi)$
- $f(x) = e\varphi^2(x^2 + 2)$

7. Έστω παραγωγίσιμη συνάρτηση f με $f'(x) = -x(x^2 - 3)$. Προσδιορίστε τα κρίσιμα σημεία της f καθώς και το είδος του τοπικού ακροτάτου σε όσα από τα κρίσιμα σημεία λαμβάνεται Τ.Α..

8. Προσδιορίστε την τιμή της σταθεράς c έτσι ώστε:

- η συνάρτηση f με τύπο $f(x) = \frac{x^2}{x^2+c}$ να λαμβάνει Τ.Α. στο σημείο $x = 1$.
- η συνάρτηση f με τύπο $f(x) = x^2 - \frac{c}{x}$ να λαμβάνει Τ.Α. στο σημείο $x = 2$.

---

¹ Ουμνηθείτε: f άρτια $\Leftrightarrow (\forall x \in D(f) \Rightarrow (-x) \in D(f) \text{ και } f(x) = f(-x))$

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Το Θεώρημα Μέγιστης/Ελάχιστης Τιμής

ΘΕΩΡΗΜΑ [Μέγιστης/Ελάχιστης Τιμής]

Μια συνεχής συνάρτηση $f: [\alpha, \beta] \rightarrow \mathbb{R}$ λαμβάνει ολικό μέγιστο και ολικό ελάχιστο.

ΑΠΟΔΕΙΞΗ

Βήμα 1 Θα αποδείξουμε ότι η f είναι (ανω και κάτω) φραγμένη. Υποθέτουμε προς άτοπο ότι αυτή δεν είναι φραγμένη. Τότε μπορούμε να κατασκευάσουμε μια ακολουθία $(x_n)_n$ πραγματικών αριθμών τέτοια ώστε $f(x_n) > n, \forall n \in \mathbb{N}$. Αφού το διάστημα $[\alpha, \beta]$ είναι φραγμένο, από το Θεώρημα Bolzano-Weierstrass², θα υπάρχει υπακολουθία $(x_{\kappa_n})_k$ της $(x_n)_n$ τέτοια ώστε να συγκλίνει. Έστω x το όριο αυτό. Αφού το διάστημα είναι κλειστό, τότε $x \in [\alpha, \beta]$. Λόγω της συνέχειας της f , αφού $x_{\kappa_n} \rightarrow x$, έπεται ότι και $f(x_{\kappa_n}) \rightarrow f(x)$. Έτσι, $f(x_{\kappa_n}) > \kappa_n \geq k, \forall k$. Συνεπώς, η ακολουθία $(f(x_{\kappa_n}))_k$ αποκλίνει, άτοπο. Συνεπώς, η συνάρτηση f είναι άνω φραγμένη. Ομοίως δείχνουμε ότι η συνάρτηση f είναι κάτω φραγμένη.

Βήμα 2

Θα δείξουμε ότι υπάρχει $\xi \in [\alpha, \beta]$ τέτοιο ώστε $M = f(\xi)$ και ότι υπάρχει $\eta \in [\alpha, \beta]$ τέτοιο ώστε $m = f(\eta)$. Θεωρούμε το σύνολο

$$A = \{y \in \mathbb{R}: y = f(x) \text{ για κάποιο } x \in [\alpha, \beta]\} = f([\alpha, \beta])$$

Έχουμε ότι $A \neq \emptyset$ και από το προηγούμενο βήμα, το σύνολο αυτό είναι ανω και κάτω φραγμένο. Θέτουμε $\sup A = M$ και $\inf A = m$. Από τον ορισμό του M , έχουμε ότι για κάθε $n \in \mathbb{N}$ μπορούμε να βρούμε $x_n \in [\alpha, \beta]$ τέτοιο ώστε

$$M - \frac{1}{n} < f(x_n) \leq M$$

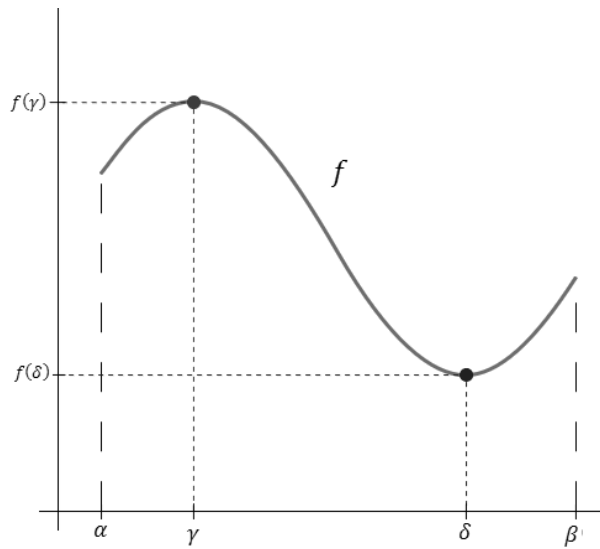
Χωρίς απώλεια της γενικότητας, μπορούμε να υποθέσουμε ότι $x_n \rightarrow \xi$ όπου $\xi \in [\alpha, \beta]$ (στην αντίθετη περίπτωση, από το Θεώρημα Bolzano-Weierstrass, μπορούμε να κατασκευάσουμε μια υπακολουθία $(x_{\kappa_n})_k$ της $(x_n)_n$ τέτοια ώστε να συγκλίνει στον αριθμό αυτό). Τότε, από τη συνέχεια της f , έχουμε $f(x_n) \rightarrow f(\xi)$. Αλλά, αφού $f(x_n) \rightarrow M$, από τη μοναδικότητα του ορίου, έπεται ότι $M = f(\xi)$. □

Εναλλακτική ΑΠΟΔΕΙΞΗ του Βήματος 2

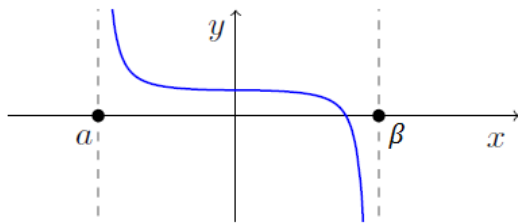
Υποθέτουμε προς άτοπο, ότι η συνάρτηση f δεν παίρνει μέγιστη τιμή. Θεωρούμε το σύνολο $A = f([\alpha, \beta])$ όπως πιο πάνω. Τότε, από το Βήμα 1, έχουμε ότι το A είναι ανω (και κάτω) φραγμένο. Έστω λοιπόν $\sup A \equiv M$. Τότε, από την υπόθεσή μας, έχουμε ότι $M \notin A$. Θεωρούμε τη συνάρτηση $g: [\alpha, \beta] \rightarrow \mathbb{R}$ με τύπο $g(x) = \frac{1}{M - f(x)}$ η οποία είναι καλά ορισμένη αφού $M \notin A$ και αρα $M \neq f(x), \forall x \in [\alpha, \beta]$. Από ιδιότητες των συνεχών συναρτήσεων, έχουμε ότι η g είναι συνεχής και εύκολα βλέπουμε ότι δεν είναι φραγμένη, άτοπο. Έτσι, η f παίρνει μέγιστη τιμή. Ομοίως δείχνουμε ότι η f παίρνει ελάχιστη τιμή.

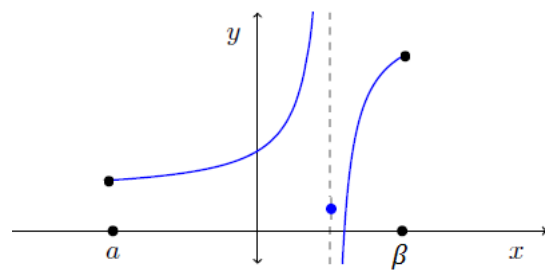
² Κάθε φραγμένη ακολουθία έχει συγκλίνουσα υπακολουθία.

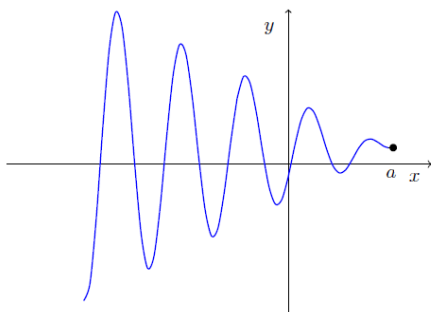
i. Αν οποιαδήποτε από τις υποθέσεις του πιο πάνω Θεωρήματος αφαιρεθεί, τότε αυτό δεν ισχύει:

$f: (\alpha, \beta) \rightarrow \mathbb{R}$ συνεχής χωρίς ολικό μέγιστο ή ελάχιστο

$f: [\alpha, \beta] \rightarrow \mathbb{R}$ ασυνεχής χωρίς ολικό μέγιστο ή ελάχιστο

$f: (-\infty, \alpha] \rightarrow \mathbb{R}$ συνεχής χωρίς ολικό μέγιστο ή ελάχιστο